

Saba Öymen

高田舞鶴
三〇年

Yeryüzü'nün Doğusu

Yeryüzü'nün Doğusunda

Çin Güncesi	3
Viyadüklerde Trenler	48
Lao Lai Gibi Bir Çocuk Olmak Olası mı	57
Jimmy Choo... Prada... Louis Vitton	67

Çin Güncesi

Bir kent çiziliyor akşamın ışığıyla

On sekizinci kattaki odanın tek parça camdan oluşan penceresinden baktım. Gün değişmiş. Yağmur yağdı yağacak ama gökyüzünde bir tanecik bulut yok. Nemli, puslu gri bir tuval, üzerine bulutların kondurulmasını bekliyor. Şimdi bulutlar orada olsaydı, elimi uzatıp dokunuverseydim diye geçiriyorum içimden. Bırakın böyle bir şeyin olanaksızlığını ya da bulutların kim bilir nerelere kaçmışlığını; gökyüzüyle aramdaki bu kocaman pencereler, açılmamak üzere mühürlenmiş bu dev camlar ne olacak? İçi gösterişli eşyalarla dolu bir fanustayım. Olsun! Hava düzenleyici aygıt sessizce çalışıyor, sıcaklık yirmi iki dereceye ayarlanmış ve bir yerden ince ince temiz hava üfleniyor. Pencereler açılmış açılmamış umurumda değil. Hem söz konusu olan on sekizinci katsa, camın ardında olmayı yeğlerim.

Wuxi'deyiz. Şanghay'a arabayla bir buçuk, iki saat uzaklıkta bir kent. Çinliler küçük şehir diyorlar sözü geçince. Beş milyona varan nüfusuyla hiç de küçük değil ama dünyanın en kalabalık ülkesinde ölçütler bir başka.

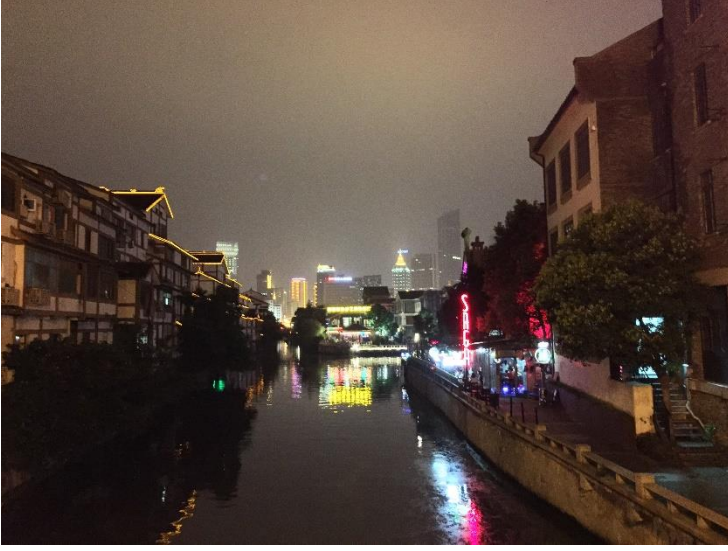
Sözüm ona aylardan yaz! Göğün rengine dair pek de diyecek sözü yok mevsimlerin bu kentte. İlk kez birkaç yıl önce gelmiştim Wuxi'ye. Yılbaşı'ydı, kente ilk kez gelenlere ocak ayında soğuşun ne demek olduğunu öğretme çabasıyla işe girişmişim kış. Eksilerdeki dereceyle kasılmış, puslu gök, küçük bir dokunuşla çıtır çıtır dökülürse şaşırılmayacaktım.

Şimdiyse, gri bir bataklık gökyüzü. Doğduğum topraklarda, kül rengine teslim olmuş bu göğü çok gördüm. Wuxi kentinin üstündeki Çin göğü, çocukluğumun Türkiye'sinin göğüne benziyor. Orada artık böyle değil diyorum için için sevinerek, en azından yazları değil. Masmavi gökyüzü, ak bulutlar görüyorum Avustralya'dan Türkiye'ye her gidişimde.

Aceleci yağmur içini döküp gidiverdi. Camın ardında, aşağıda akşam... Renkli ışıklar dökülüyor kentin üstüne. Sokak lambalarının titrek ışığı, dikdörtgen, kimi zaman da baklava dilimi desenler yaparak çatıların sınırlarını çiziyor. Kanal boyunca lokantalar, barlar, kahveler, çay evleri yaklaşan geceye hazırlanıyor olmalılar. Arabalar birbirini itercesine ilerlemeye çalışırken, akşamüstü trafiğinin sesi on sekizinci katın kalın camlarının ardına ulaşmasa da duyar gibiyim.

Wuxi'de bir öğle sonrasında yeşil çayla, ay çekirdeği

Sabah... Kanal boyu uzanan sokakta yürüdüm önce. El boyaması ipek eşarplar, çantalar, saç tokaları, kartpostallar, türlü türlü çay satan dükkanlara girip çıktım, vitrinlerine baktım. Kitapçıda kitaplara dokundum, ne olduğunu anlayamadığım başlıklarında gezdirdim gözlerimi. Günün bu saatinde benden başka kimse yoktu içerde. Kasadaki kızın beni selamlayan “nihao”sunu “nihao” diyerek yanıtladım. Uzunca bir tümce döküldü kızın ağzından ya da bana uzun geldi. İşaret ettim: *Anlamıyorum*. Başını sallayıp gülümsedi. Bundan böyle hello'ya devam etsem sanırım daha iyi!

Kanal yolunun sonuna vardığımda tarihi taş köprüyle karşılaştım. Irmağın öte yanında bir mimarın maketiymiş gibi dizi dizi, küçük, beyaz, artık içinde kimsenin yaşamadığı belli olan evler... Kapıların önünde fenerler... Ağaçların, evlerin, köprünün görüntüsü, küf yeşili, durgun suya dökülmüş... Pusun ardında belli belirsiz sarı ışıklarıyla sabah güneşi... Bir düşü andırıyor her şey...

Birden kendimi gerçek üstü bir dünyadaymış gibi hissettim. Karşı kıyıya ulaşısam, usulca girsem kapıların birinden... Başka bir boyut bekliyor belki de beni orada. Bir yandan da ürkütücü. Açık kapıların ardındaki boşluk, karanlık, derin bir kuyuyu andırıyor. Sanki yüzlerce yılın ardından çıkıp gelen ruhlar yaşıyor bu evlerde, yüzyılların arasında gidip gelme ayrıcalığını, lanet mi

lütuf mu olduğunu bilmediğim bu ayrıcalığı edinmiş ruhlar.

Vicky kanalın ne zaman yapıldığını söylediğinde şaşırđım. “Üç bin yıllık tarihi var.” dedi. “Pekin’den başlayıp, Çin’in büyük bir bölümünü geçerek, Sarı Irmak ve Yangtze Irmağını birleştiriyor.”

İki gündür bana kenti gezdiriyor Vicky, arkadaşlığını seviyorum. Bir kentin sokaklarını, orada yaşıyan biriyle dolaşmak güzel. Wuxi’de doğup büyümüş, üniversite sonrası bir süre Pekin’de yaşadıktan sonra, buraya dönmüş. Kentini çok seviyor. Kanalın üç bin yıllık geçmişinden söz ederken sesi övünçle dolu. “Çin hükümdarı, Milattan önce yedi yüzlerde başlamış

yapımına, sonra başka hükümdarlar ekler yapmış, yan kanallar açmış. Taşımacılık, alım satım, en çok da kentlere tahıl getirimini sağlamak için.”

Bir çay evinde sohbet ediyoruz. Bakımlı küçük lokantaların arasına sıkışmış, sıradan görümlü bir yapının ikinci katı. “Burayı turistler bilmez. Arkadaşarımla buluşup çay içtiğimiz bir yer.” diyor.

Vicky'nin asıl adını bilmiyorum. Yabancılarla ilişkileri olan Çinlilerin, bir de İngilizce adları var. Bazen bu adlar çok ilginç, eğlenceli, hatta gülünç olabiliyor.

Yeşil çay, yasemin çayı, siyah çay... Cam demliklerdeki üç değişik çayı bana tattırmak için ısmarladığı belli. “Çay

evlerinde aileler, arkadaşlar bir araya gelir, sohbet eder.” diye açıklıyor. Demlenmesini beklemeden, kahve fincanı gibi minicik ama kulpsuz fincanlarımızı dolduruyor. İçindeki otlarla rengi azıcık değişmiş sıcak suyu yudumluyoruz. Bizim tavşankanı çayımızın alışkın olduğumuz güzelim kokusuna benzemeyen, yine de hoş bir çay kokusu. Çinli bir dostla çay içiyor olmanın tadını çıkarıyorum...

Küçük tabaklarda ay çekirdeği, patlamış tatlı mısır, minicik peynirli krakerler geliyor masaya. Vicky ay çekirdeğini göstererek, “Çok severiz, çayın yanında yeriz.” diyor, benim ay çekirdeğiyle tanışık olmadığımı düşünüyor olmalı. *Sevgili Vicky, karşıdaki gerçek bir Avustralyalı olsaydı haklı olabilirdin ama, yaz günleri Türkiye'deki evimizin bahçe duvarına tüneyerek ne çok çekirdek yedim ben.*

“Ay çekirdeğini bilirim, biz de çok yeriz,” deyince şaşırıyor.

Saat öğleden sonra üç buçuk sıraları. Merak ediyorum, burada da kadınlar evlerde toplanıp, çay içip pasta kek yerler mi? Gün yaparlar mı? “Yok,” diyor, “herkes dışarda bir araya gelir. Çay evlerinde çay içer, sohbet ederler. Niye evlerde toplansınlar ki? Böylece kimse kimseye yük olmadan beraber oluyorlar.” Bu açıklama beni kandırmıyor. Neden toplanmasınlar, dostlarımızı evde ağırlamak bize özgü bir şey mi?

Vicky'nin Çin kültürüyle ilgili önemseydiği şeyler var. Bunlardan söz etmeyi seviyor. “Bizim için beden ve ruh birbirinden ayrılmaz bir bütündür.” diyor. “Organların hepsinin hem bedensel hem ruhsal işlevi var. Gebe bir kadını ya da lohusayı yalnız bırakmayız; annesi, kaynanası onun hep yanındadır. Evde fazla iş yapmasına izin verilmez. Batılı kadınları görüyorum, gebeyken spor

salonuna gidiyorlar, spor yapıyorlar, ondan sonra bir de soğuk su içiyorlar. Soğuk su! Olacak şey değil. Kendine ve taşıdığı bebeğe yapılacak en kötü şey.”

Bilmiyorum haklı mı Vicky ya da diğer Çinliler? Sıcak su onları öteki uluslardan daha sağlıklı yapıyor mu? Çin yemeklerinin hepsinin, düşünüldüğü denli sağlıklı olmadığını, yıllar önce Avustralya'da, kızarmış ya da bol yağla kavrularak pişmiş yemekleriyle tanıştıgımda öğrenmiştim.

Yeşil çay... O başka... Pirinç tarlaları, kiremit damlı minicik evler, köyler, ırmaklar, dağlar, çiçek açmış ağaçlar... Çinli ressamların kır resimleri var yeşil çayın buruk, ılık tadında.

Fincanlarımızı yeniden dolduruyorum. Ozanlara şiirler yazdıran çaydan bir yudum alıyorum... *Tepecikten gün batarken bir bahar esintisiyle/ Tam çay zamanı/ Fırça mürekkep hazırken/ Oturup başladım çınar yaprağına şiir yazmaya/Çamaşır ipinde ötüyor yalı çapkını/ Ortada duruyor yusuףçuk/ Bu ne zevk, bu ne keyif/ Anlıyorum, anlatamıyorum. (*)*

“Çocukken çayımızı sevmezdim.” diyor Vicky, “Annem, babam içerlerdi, burun kıvrırdım. Yeşil çayın değerini anlamam için yirmi üç, yirmi dört yaşına gelmem gerektiğini düşünüyorum da... Şimdi de oğlum... Varsa yoksa meyve suyu. Kola.”

Peki meyve suyu, kola, gazoz bu ülkeye girmeden önce ne içiyordu çocuklar, gençler? Sormuyorum, çünkü Çin, o günleri unutmuşa benziyor.

Yoksul sokağın dükkanları

Kanal boyundaki dükkanların arasından yürüyüp, yolun sonuna geldim. Sağa doğru bir başka sokak kıvrılıyor. Soldaki eski köprü, karşı kıyıya götürüyor. Köprüyü aşma serüvenini erteleyip, sağdaki sokağa saptım. Ne yana gitsem heyecan veren bir görüntü. İşte bunun için saatlerce yürümekten yorulmuyorum. Hepsini, her şeyi fotoğraflamak istiyorum. Oysa, nasıl olsa fotoğraflıyoruz düşüncesi olunca, baktığımız şeyleri doğru dürüst görmüyoruz. Fotoğraf makinesini gözlerime götürmeden önce, bakışımı ayrıntıları belleğime yığmakla, görevlendiriyorum.

Peki, bu sıcakta bir tezgâhın üzerine atıverdiği beş, on et parçasını satmaya çalışan adamın fotoğrafını neden çekmek istiyorum? Kasap dükkanına benzemiyor burası. Buzdolabını bırakın, buz parçaları da yok görünürde. En azından biraz buz olmalı etlerin altında. Yok. Bu sığağa dayanacak buz nerde görülmüş, o da ayrı! Gözlerimi dükkânın içinde gezdirdim, birkaç kap kacaktan başka bir şey yok gibi. Başka et de görünmüyor. Bahçesinde yetiştirdiği domatesi, salatalığı satmaya çalışan köylünün sebzelerini andırıyor bu etler. Domates, salatalık yerine et! Dükkânın içini, bu birkaç parça eti çürütmeden ya da çürütse de satmak isteyen adamı merak etmekte yüz kızartıcı bir şeyler var mı? Hayır, merak etmekte değil ama görüntüyü yakalamak istemekte var gibi geliyor

bana. Yine de daha fazlasını görme isteğini içimden atamıyorum.

Şimdi yürüdüğüm, yoksulluk kokan bu sokak, daha önce geçtiğim eli yüzü düzgün, orta halli sokaktan nasıl bu denli farklı olabilir? Yan yana iki sokağı böylesine değişik yapan nedir, yanıtı bulmak zor.

Biraz ilerde bir başka dükkânın vitrininde, kapların içinde türlü türlü sakatat, tavuk ayakları müşteri bekliyor. Fotoğraf makinemi vitrine yönelttiğimde, içerdeki kızla göz göze geldim. Gülümseyip, işaret ettim: Çekebilir miyim? Utandı, elini ağzına kapattı. İçten gülümseyişiyle evet dediğini anladım. Tezgâha yaslanıp bütün gün müşteri beklerken gelecek için ne hayaller kuruyor bu güzel yüzlü kız, bilmek isterdim.

Manavın tezgâhı, karpuz, üzüm, muz ve şeftalilerle rengarenk işlenmiş bir bahçe. Bu bildik görüntünün hemen yanında küçük bir lokantanın önüne, sokağa kurulmuş ocağıyla bir aşçı. Kazanlarda kaynayan, kızaran yiyeceklerden havaya karışan yabancı koku itici. Türkiye'de bir kentte, kuru fasulye pilav satan el arabasından değilse de köfte ve piyazdan ya da kokoreçten yükselen kokular bir yabancıda aynı duyguları mı uyandırıyor, merak ediyorum.

Biraz sonra karşıma salaş bir kuaför çıkınca, Wuxi sokağı, bir Anadolu kenti sokağı oluverdi ansızın. Duvarında asılı solmuş resimleriyle... Resimlerdeki güzel kadınların artık kimseyi özendirmeyen saç biçimleriyle... Kapı önünde kurumaya bırakılmış kirli görünüşlü havlularıyla... Kuaför kız, ellerini bir şeyler yıkadığı leğenin içinden çıkarmadan başını kaldırıp bana baktı, gülümsedi.

Alışkanlık bu ya, Çin'de de olsam, canım kahve çekiyor. Çaylar ülkesinde kahve ne arar diye düşünmeye gerek yok. İşte Starbucks. Kahveyle su ısmarlayıp masalardan birine oturdum. Girip çıkanları izlerken kahvem, yanında bir bardak sıcak suyla geldi. Sıcak su! Of, nasıl unuttum soğuk su demeyi? Sidney'deki Hong Kong'lu arkadaşımın hep sıcak su içtiğini biliyorum ama Starbucks'da su ısmarlayınca bile sıcak geleceğini düşünmemiştim.

Kahvemi yudumlarken az önce gördüklerimi, aşçıyı, kuaför kızı düşündüm. Sonra, Çin'e ilk gelişimde çektiğim resimler arasından çok sevdiğim bir tanesini anımsadım. Açık hava terzisi... Telefonumdaki fotoğrafı

buldum. Pedallı dikiş makinesini kaldırıma yerleştirmiş terzi kadın, tekerlekli iskemlesiyle onu görmeye gelmiş arkadaşı, bereleri, kabanlarıyla oturmuş, sohbet ediyorlar. “Bu soğuklar hiç iyi gelmiyor.” diyor terzi, “Kat kat giyiniyorum, şu halime bak. Biraz ısınsın artık hava canım.” Öteki yanıtıyor. “Daha dur yahu, ocaktayız. Kaç ay var daha bahara.” “Bayramda geliyor mu çocuklar?” diye soruyor sonra. “Benim kız gelemeyecekmiş, iki gün için nasıl geleyim, para mı var diyor. Neyse oğlan gelecek. Torunu görmeyeli oohho.” Çince bilmiyor olmam, onları anlamama engel mi sanıyorsunuz? Hiç değil.

Tek başına, sessizce, yabancı enginlikte

Taş köprü'nün basamaklarını tırmanırken, her basamakta değişiyor gördüklerim. En yüksek noktaya ulaştığımda, kanalın yeşil kirli suyuna, üzerinde birikmiş yosunlara, evlerin sudaki yansımasına baktım uzun uzun. Wuxi'ye gelmeden önce, burada beni böylesine etkileyen bir görüntüyle karşılaşacağımı düşünmemiştim. Sıradan, kalabalık bir Çin kentini, bir Çin halk masalına dönüştürüyor bu kanal, artık biliyorum. Jidi Majia'nın dizeleri geliyor aklıma.

Tek başına, sessizce, yabancı enginlikte/ Duruyorken bir iç deneyim yaşadım. / Güzdü, gece inmekteydi, / Kutsal karlı dağ belli belirsizdi karşımda. / Ona bakmaktan uzun süre, çok eski bir iç dürtüsüyle / Yaşamı kutsamak ve teşekkür duygusu uyandı içimde. (**)

Aşağıda, kıyıya yakın basamaklarda, çocuğunun giysisini düzelten, saçını okşayan genç bir kadın... Elinde alışveriş torbalarıyla sekerek uzaklaşan bir ihtiyar...

Yavaş yavaş inerek karşı mahalleye geçtim. Çarşı, dükkanlar öteki yanda kaldı, burada yalnızca yoksul görünüşlü, küçük evler var. Topuklu ayakkabılı, düzgün giyimli bir kız çıkıverdi ansızın evlerin birinden. O da herkes gibi, kenti sarmış alışveriş merkezlerinden giyiniyorsa da belli ki ucuz bölümlerinden, mevsim sonu satışlarından... Saçı kızılımsı kahverengiye boyalı bir başka kız, omzundaki çantayı savurarak köprüye doğru uzaklaştı. Bu kente ilk kez geldiğimde saçı boyalı bir kadınla karşılaştığımı anımsamıyorum. Birkaç yıl içinde çok şey değişmiş. Çinli kadınlar artık saçlarını boyuyor. Sarışını az, çoğu kumral. Avustralyalı bir tanıdığım, yaşadığı semte pek çok Çinlinin yerleştiğinden söz ediyordu bir gün. Irkçı bir söylem olduğunun ayırımına bile varmadan, "Kara kafalar gittikçe arttı bizim semtte." demişti. Belki de çok yakın bir gelecekte, böyle bir genelleme yapmak olanaksız olacak. Yıllar önce, ilk kez sarı saçlı Çinli bir kadın gördüğümde, ne gereksiz, diye düşünmüştüm, niye kendini değiştirmeye çalışıyordu ki... Oysa neden olmasın? Herkes saçını boyarken o neden boyamasın?

Birbirimizi anlamak

Uzun uzun yürüdüm yine, çok susadım. Bir dükkânın girişindeki camekanlı buzdolabından bir şişe su aldım. Starbucks'daki hatayı yapmadım bu kez, suyun soğuk olduğundan eminim. Ödemek için kasadaki kıza

yaklaştım. “How much?” Kız Çince yanıtladı. Bir rakam olmalı yanıtı, ne sorduğum belli. Anlamadığımı görünce bir kez daha Çince bir şeyler söyledikten sonra mırıldandı. “Four” dediğini duyar gibi olunca, parmaklarımla işaret ettim. Four? Dört? “Yes yes,” dedi neşeyle. “Four” dedi yeniden ve kahkahayla güldü. Anlaşma biçimimizin çok hoşuna gittiği belliydi. Neşesi bana da geçti, gülerек çıktım dükkândan, soğuk suyu yudumladım.

Köprüden geri döndüğümde, bu kez, bir köşede şeftali satan kız, Çince bir şeyler söyledi ben yanından geçerken. Su satın aldığım kız gibi o da anlamayacağımı biliyor ya da en azından tahmin ediyor yine de Çince konuşuyordu. Kimi zaman ana dilimizde konuşurken, karşıımızdaki kişinin dilimizi anlamadığını bir gerçek olarak bilsek de, anladığını var saydığımızı düşündüm. Daha önce de yaşamıştım bunu. Bizim için en doğal şey olan ana dilimizi başkalarının anlamıyor oluşunda yanlış bir şeyler var sanki. Kız, çocukluğumun yoğurtçuları gibi omzunda dengelediği ikili şeftali sepetini gösterdi, dilin yetmediği yerde gözlerimizin anlaşmasını umarak baktı. Şeftali mevsimi şimdi. Wuxi'nin şeftalileri ünlü, pembe, sulu. Birkaç şeftali satın alıp, otele doğru yürüdüm.

Otelde, şeftaliyi yıkamak üzereyken aklıma geldi, musluk suyu içilmiyor, hatta diş fırçalamak için bile kullanmıyoruz. Alışkın olmadığımız bakterileri kapma olasılığı nedeniyle, otel görevlileri tarafından her gün iki şişe su bırakılıyor odamıza. Şişe suyuyla yıkadım şeftaliyi, camın önüne oturdum. Kentin üstüne ılık, yumuşak bir akşam çökerken, Jidi Majia'nın sevdiğim şiirini okudum.

Rastlantısal bir olay mısın? / Ya da mistik bir ürünü mü yaratanın? / Bir kez geldin ya dünyaya / Bence önemi yok bunların. ....../..... Bütün iyi şeylerin / Çekirdeğini görüyorum sende. / Ve eğer gereksinim duyacak olursan / Şu olabilir sana vasiyetim: / Sevebilirsin başkalarını / Ve kaygı duyabilirsin onlar için. (***)

Kedi pisliği kahvesi

Ilık bir akşamüstü, alçak apartmanlar arasında yürüyorum. Balkonlara gidiyor gözlerim... Bir kadın asılı çamaşırlar arasında oturmuş, yelpazesini sallayarak cep telefonuyla konuşuyor. Başka bir balkonda genç bir kadın çamaşırları yokluyor, kurumuş mu? Bir adam balkon demirlerine yaslanmış, sigarası elinde. Çocukluğumun şehrindeki yaz akşam üstlerini, balkonları, alçalan yükselen sesleri, çay kaşığının bardaktaki tıkırtısını anımsıyorum... Belki de bu Şanghay sokağının bir Türkiye sokağı olması için yalnızca patlıcan biber kızartması kokusu ve köşede bir simitçi eksik.

Bir süre daha yürüdüğümüzde geldiğimiz caddede, çamaşırlar balkonların dışına taşmış. Oraya buraya gerilmiş iplerde, elektrik direklerinde, tellerde, her yerde asılı çamaşır... Açık renk bir bluz, desenli kumaştan etek... Sabahlık, kırmızı bir tişört... Yorgan, havalandırılmak üzere çıkartılmış olmalı... Bir eşofman altı, yanında bir sutyen... Buralarda kimsenin kimseden saklısı yok.

Dünyanın en değişik kahvesini satan kahveye giriyoruz sonra. Çin'in her yanına yayılmış Kafelaku kahvelerinden biri burası. Kafelaku'nun ne olduğunu öğrendiğimde, insanların nasıl olup da böyle tuhaf şeyler bulduklarını düşünmüştüm. Raftaki kahve kutularına gidiyor gözlerim. Üzerindeki resimde bir kedici, elindeki tepsinin içinde kahve çekirdekleri sunuyor. Kafelaku'nun sözcük anlamı tam olarak şu: kedi pisliği kahvesi. Güney ve Güney doğu Asya'da yaşayan, kediye benzeyen bir hayvan kahve çekirdeklerini yutuyor, midede işlem gördükten sonra çıkan çekirdekler dışkıdan alınıp, temizleniyor. Daha az kafein olan bu kahvenin bir fincanı kırk dolara satılıyor. İşte kafelaku'nun hikayesi...

Bildiğimiz, sıradan kahveyi de satıyor olmasalar, şimdi burada kahve bekliyor olmazdık sanırım. Bilmem bir gün, Kafelaku'yu da deneme kararlılığını gösterir miyim?

Pekin'de bir Türkçe öğrencisi

Yola çıkmamıza birkaç hafta vardı, Nihat Abi aradı.

“Çinli bir öğrencinin e-posta adresini, telefonunu gönderiyorum sana. Üniversitede Türkçe okuyormuş. Attım Kapağı Yurtdışına'yı bitirme tezi olarak Çince'ye

çeviriyor. Sorularını yanıtlamamı rica etti. Belki görüşebilirsiniz. Birkaç tane de kitap verirsin.”

Pekin Yabancı Diller Üniversitesi Türkçe bölümü öğrencisi Çinli bir genç, bitirme tezi olarak Nihat Ziyalan'ın bir romanını Çince'ye çeviriyor. İşte heyecan verici bir haber! Çincenin yolları Türkçe kitaplara açılıyor mu? Koca ülke Çin, kendi zengin kültürüne öylesine gömülmüş ki, belki Batı'nın birkaç kültürünün dışında, başka ülkelerin edebiyatıyla ilgilenmiyor, diye düşünüyordum.

Üniversiteli genç kızın adı Ceren'miş. Annesi ya da babası Türk mü acaba? Nihat Abi “Sanmıyorum,” diyor. “Galiba Türkçe öğretmeni vermiş bu adı ona.”

E posta yollayarak Pekin'de olacağım tarih aralığını bildiriyorum, yanıt gelmiyor Ceren'den. Adres üniversiteye ait olabilir, belki şu anda postaya ulaşma olanağı bulamıyordur, diye düşünüyorum. Gidince telefonla ararım. Ceren'i göreceğimden emin olmasam da Nihat Abiye uğrayıp, yollamak istediği kitapları, Üstüme Fazla Gelme Ayçelen'i ve Çapkın Çiçekli'yi alıyorum; öykü kitabım Duvardaki O Resim'le beraber valizime yerleştiriyorum.

Birkaç gündür Wuxi'deyiz, Ceren'den yanıt gelmediği aklıma geliyor.

Çin'in büyüleyici görüntülerine daldım gittim, unuttum, halâ telefon etmedim ona. Gözlerimi, kanalın kirli yeşil

suyundan, kentin küçük beyaz evlerinden alıyorum. Pazar yerindeki eski resimlere, tuhaf giysilere, ıvır zıvır eşyalara göz gezdirmeyi bırakıyorum. Sokak satıcısının kazanından yükselen kokulardan uzaklaşıyorum.

Yarın Vicky'yi görünce, ondan rica edebilirim. Ceren Türkçe konuşabiliyorsa da telefon nereye, kime ait bilmiyorum. Kim açacak, karşımdaki kişi Türkçe ya da İngilizce biliyor olacak mı?

Vicky'nin telefonda söylediklerinden, arada bir geçen adım dışında bir şey anlamıyorum. Az sonra uzatıyor telefonu. "Sen konuş istersen. Şu anda Pekin'de değilmiş." Vicky'yle İngilizce konuşuyorum ya, Ceren'in Türkçe bildiğini düşünmeden İngilizce girişiyorum söze.

"Merhaba," Ceren'in Türkçesi aksanlı ama düzgün. "Pekin'de değilim şu anda, memleketimdeyim. Yakında işe başlayacağım, öncesinde kısa bir tatil yapıyorum."

Bir an bir yabancıнын böylesine rahat, böylesine anlaşılır Türkçe konuşması inanılmaz geliyor.

"Memleketin neresi?" Çin'in tüm kentlerini, kasabalarını tanıyormuşum gibi soruyorum. Yanıtlıyor. Tabii ki, adını hiç duymadığım bir yer.

"Uzak mı?"

"Yok, çok yakın."

Birkaç gün sonra Pekin’de, otelimizin lobisinde gencecik, samimi gülüşlü bir kız karşımda. Masalardan birine oturuyoruz. Otelde ev sahibi ben de olsam, garson kız bana değil, Ceren’e bakarak soruyor ne istediğimizi. “Ben pek çay içmem aslında ama bugün sizinle beraber içeyim. Güney’de, Şanghay’da çay daha çok içilir.” diye açıklıyor. Yasemin çayı ısmarlıyoruz.

Ne annesi ne de babası Türk Ceren’in. Bu, onun ikinci adı, kimi Çinlilerin İngilizce ad alması gibi, o da Türkçe bir ad almış. Üniversitenin üçüncü yılındayken, Ankara’da sekiz ay kalmış, çok sevmiş Türkleri.

“Türkçe’yi iyi konuşuyorsun.” diyorum. Gülüyor. “Dört yıldan sonra...” Yukarı kalkan kaşlarıyla hiç de kolay değil der gibi.

Bölümündeki Türkçe öğretmenlerinden biri önermiş Attım Kapağı Yurtdışına’yı tez olarak hazırlamasını. “Türkiye’den kitaplar geliyor üniversiteye ama çoğunun dili ağır, Osmanlıca. Öğretmenlerimiz okuyabiliyor ancak.”

Hangi Türk yazarlarını bildiğini, neleri okuduğunu soruyorum. “Şiir çok zor.” diyor. “Biraz roman.”

“Peki, Çin yazarlarından kimleri seviyorsun?” Birkaç yazar adı alabilirim ondan... Çin edebiyatını tanımıyorum, düşündüğümde yalnızca Nobel alan Mo Yan aklıma geliyor.

Hiç duymadığım bir yazar adı söylüyor, çok satan bir serüven romancısı olduğunu sonradan araştırınca öğreniyorum.

Üniversite bitmiş, yakında yabancı dillerde yayın yapan bir radyoda Türkçe çevirmeni olarak çalışmaya başlayacak. Şimdi günlerini dolduran düşünce bu. Onun Türk edebiyatıyla umduğum denli iç içe olmadığını görmek beni biraz üzüyor. Sonra, yalnızca dört yıldır Türkçeyle beraber olduğunu düşünüyorum. Henüz yirmi iki yaşındaki bu çok genç, cana yakın kızın, bir süre sonra radyo haberlerini çevirmekle yetinmeyeceğini,

edebiyatla daha çok ilgileneceğini, kitap çevirileri yapacağını umut ediyorum. Söylüyorum ona bu dileğimi.

Çöp şişlerde, kurutulmuş böcekler, yılanlar...

Az ötedeki dükkânda taze böcekler... Taze sözcüğünde abartma yok, çünkü biraz sonra kızarmak üzere çöplere dizilmiş böceklerin bazıları kımıl kımıl. Belli ki, kımıldadıklarını gösterecek biçimde sergilenmişler. Yanlarında kızartılıp kurutulmuş minik yılanlar dizili. Az sonra karşıma çıkan adamla kadının ellerindeki, kafası ve kollarıyla bütün olarak kızartılmış ahtapotlar buna benzer başka aşçılarla da karşılaşacağımın habercisi.

Üç resimde felsefe

Büyük bir sergi salonu. Çağdaş, belki adını yeni yeni duyuran genç sanatçılara ait büyüklü küçüklü resimler. Salon karanlık; duvarlardaki resimlerse neredeyse bir sorgu odası aydınlığıyla ışığa boğulmuş. Rahat görebilmek için tavadaki spot lambalarını arkamda bırakacak kadar ilerliyorum. Çoğu, Çin fırça yöntemiyle yapılmış klasik Çin resimlerinden örnekler.

“Size göstermek istediğim birkaç tablo var. Sang Yang adında bir başka sanatçının çalışmaları.” diyor genç ressam. “İlginizi çekeceğini düşünüyorum. Resimlerinde Çin felsefesini anlatır Sang Yang... Çok farklı, modern bir çalışma.”

Yan yana asılmış üç resme yaklaşıyoruz.

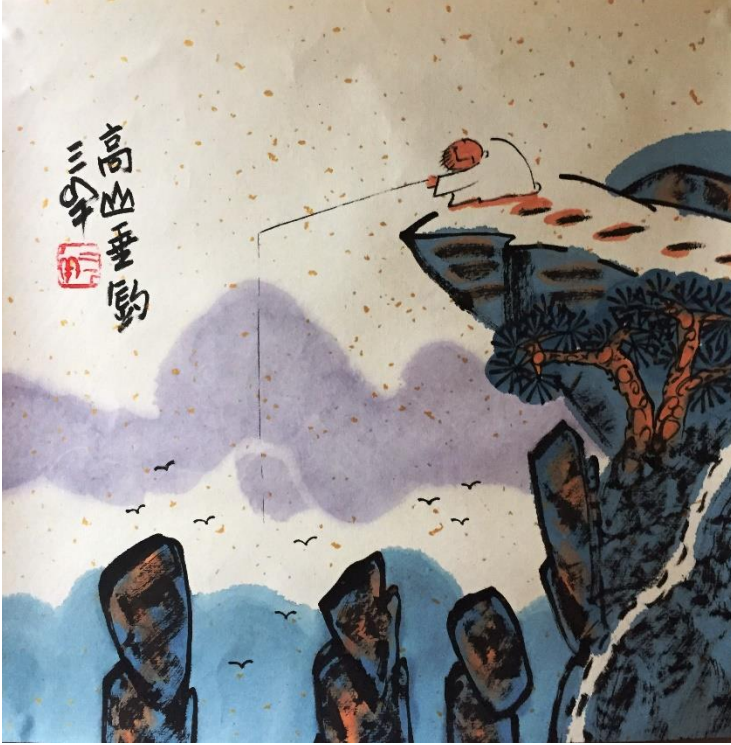
Uçurumun kenarına oturmuş, oltasını sarkıtmış bekleyen bir adam var ilkinde. Balık tutmanın olanaksız görüldüğü bir kaya üstü, bir dağ başı burası.

Kendi içine gömülmenin, dış dünyadan uzaklaşmanın resmi.

“Kaçmak, yalnız kalıp düşünmek isteriz bazen, hepimizin gereksinimi vardır buna.” diyor ressam, “Resimde bulabileceğimiz bir başka anlam da asıl olanın sonuç değil, süreç oluşu. Balık oltaya takıldığında, hele hele

yukarı çekilip kovadaki suya bırakıldığında her şey bitecek.”

Bize, hepimize iyi gelen, balık değil aslında, beklemek. Beklemeyi yaşamak. Biliyoruz bunu, öyleyse neden bilmezliğe geliyoruz?

“Resimde bulabileceğimiz bir başka anlam da, asıl olanın sonuç değil, süreç olması...” diye ekliyor. “Balığı tutsa her

şey bitecek. Onun istediği, balık değil, beklemek. Beklerken düşünmek.”

İkinci resimde, üç kişi kafa kafaya vermiş, birbirlerini dinler gibi eğilmiş. Açıklıyor ressam: “Bu resmin adı, Bilgiyi Paylaşan Üç Adam. Herkes bazen öğretmen, bazen de öğrencidir. Herkesin hem öğreteceği hem de öbürlerinden öğreneceği bir şey mutlaka vardır.”

Ünlü bir Çin halk hikayesinin çizgilerle anlatıldığı üçüncü resimde, çaydanlığın içinde gülümseyerek oturan birini

görüyorum. Hikâye şöyle: Çayı çok seven bu adam, çaydanlıkta yaşamaya karar veriyor, giriyor içine, oturuyor. Ondan sonra ömür boyu mutlu yaşıyor.

“Mutlu olmak için, sevdiğimiz şeylerle doldurmamız yaşamımızı, onlara odaklanmalıyız diyor bize bu resim. Düşünürsek, önemli bir anlam daha var derinlerde... Çayı çok sevince küçük bir çaydanlığın içinde bile mutlu olunur.”

Söylediğine inanmazmış gibi gülüyor genç ressam. “Bu resimlerden biri evinizin duvarında olsun istemez misiniz? Yolda bozulur diye endişe etmeyin. Silindir kutuda bükülmeden gider Sidney’e dek.”

Sokaklarda dans

Şanghai’da bir meydan... Kıvrak, akıcı bir ezgi. Bir çalgıcının çevresinde dans eden kadınlar, erkekler.

Biraz ilerde yürüyen genç kadın ve erkeğe takılıyor gözlerim. Erkek, kadına dans edenleri işaret ediyor; hadi der gibi. Kadın gülüyor, yok olmaz, diyor başını sallayarak. Erkek, elinden tutup yavaşça çekiyor kadını. Kadın gülüyor, kızmış gibi hafifçe adamın göğsüne vuruyor. Belli ki hiç de kızgın değil. Elindeki alışveriş torbasını, değişik bir sazı çalmakta olan çalgıcının yanına bırakıyor. Dansa başlıyorlar.

Şanghai parkları, meydanları, akşam olurken müzikle, dansla sarılıyor. İlk kez gördüğümde, gösteri yapan bir grup sanmış, daha sonra öyle olmadığını anlamıştım.

Sıradan kadınlar, erkekler onlar. Belli ki, birkaç kişi müzik aletini getiriyor, dansı başlatıyor, sonra dileyen onlara katılıyor. Bazen, birbirine sarılmış dört, beş çift, cd çalardan ya da müzik aletinden dökülen bir Çin şarkısıyla dönüyor, savruluyor, uzaklaşıyor, yeniden bir araya geliyor. Bazen, çok daha kalabalık bir grup... Yan yana sıralanmışlar, bir Çin halk türküsü eşliğinde, sert hareketleriyle spora benzeyen bir dansa bırakmışlar kendilerini.

Yalnızca gençler değil dans edenler, her yaştan kişiler. Bazısı bir pantolon ve tişört geçirivermiş üstüne, kimseye aldırılmaz bir rahatlıkta. Kimi, pırıltılı saç tokasıyla, her dönüşünde uçuşan, dalgalanan kloş eteğiyle belli ki akşam için süslenmiş.

Yeni kentin koruyucu kuleleri gibi yükselen gökdelenlerin arasında, pembe, mavi, sarı, kırmızı ışıklar Şanghai göğünü desenlerken, ılık yaz akşamlarında seyretmeye doyamadan birçok kez izliyorum onları.

Çin'i duyuyorum

Orada, bir Çin halk ezgisine kulak verip, yaşamın anlamını keşfetmişçesine dans edenleri izlerken, onlara ait, bana çok yabancı bir dünyanın varlığını bir kez daha ayırt ediyorum.

Sokaklardaki insanlar, kanalın kurbağa yeşili suyu, önünde fenerleriyle küçük evler, yoksul dükkanlar... Pekin'deki Mao resimleri, Devrim Kahramanları anıtı, Tiananmen Meydanı, Yasak Şehir, Donghuamen Gece Pazarı... Gökdelenler, dünyanın en pahalı markalarını satan alışveriş merkezleri, o mağazalarda alışveriş yapabilen şık giysili kadınlar, erkekler... Sıcak içilen sular, kızarmış böcek satıcıları... Vicky'nin anlattıkları, pek çok kez işittiğim Çin hanedanı adları, bana övünçle tattırdığı özgün, yöresel Wuxi yemekleri, Vicky'nin eğitilmiş bir kadın, bir insan olarak kendisi... Hepsi, bir bütünün parçası.

Ait olduğum Türk kültürü gibi değil; içinde yaşadıkça alıştığım, sevdiğim, tanıdık Avustralya kültürü gibi de değil; benim olmayan ama varlığını içten duyumsadığım, etkilendiğim ulu bir kültür olarak kucaklıyor beni Çin.

(*) Şair: Du Fu, Çin'in Tang Hanedanı döneminden tanınmış bir şair. Çeviri: Liu Zhao, Pekin Yabancı Diller Üniversitesi Asya Afrika Fakültesi Türkçe Bölümü öğretim görevlisi

(**) Karlı Dağ, Altın Alevler, Jidi Majuo'nun Gök ve Yer Arasında adlı kitabından, Çeviri: Ataol Behramoğlu)

(***) Dünyaya Hoş geldin Notu, Jidi Majia'nın Gök ve Yer Arasında adlı kitabından, Çeviri: Ataol Behramoğlu)

Viyadüklerde Trenler

Çin'de son birkaç gündür milyonlarca kişi tren istasyonlarını, otobüs garlarını dolduruyor. Herkesin düşüncesi, dileği, hedefi ortak şu anda. Çin yeni yılına girerken, yılbaşı yemeğini ailesiyle birlikte yiyebilmek. Her yıl yinelenen, hep birlikte, aynı anda yapılan, yeryüzünün en büyük göçü bu.

Bütün bir yıl beklentisiyle, hayaliyle yaşamışlar. Şimdi orada olmalılar. Evlerinde. O tek bir yemeği, yılbaşı yemeğini aileleriyle birlikte yemek için köylerinde, kentlerinde olmalılar. Bunu da yapamazlarsa ne anlamı var her şeyin? Bu çaba, bu koşturma niye? İş, bazen ülkenin ta öbür ucundaki aslanın ağzında. Nerede olduğu fark etmez, Çin'in hangi köşesinde olursa olsun iş bulunacak, fabrikalarda, atölyelerde, dükkanlarda, ofislerde, sokaklarda, gerekirse haftanın yedi günü çalışılacak.

Niye bütün bunlar? Daracık yatakhanelerde geçirilen geceler? Küçük izbe odalarda, gaz ocaklarında zorlukla pişirilen, sessizce, aceleyle yenen yemekler? Yılbaşı yemeğini bile ailece yiyemezlerse ne anlamı var bütün bunların?

Diktikleri şu on binlerce pantolon, fabrikada makinelerin yanına yığılmış bu öbek öbek gri, siyah, kahverengi pantolon ne için? Her bir makinede bir parçasını birleştirdikleri polyester/ pamuklu kumaşlar? Çizgili, kareli, beyaz, mavi gömlek yığınları? Batılı kadınların içine girip salınacağı yazlık, uzun elbiseler? Batı'nın on beş yaşındaki genç kızlarının ah, ne kadar güzel deyip, hemen satın alacağı mini etekler, çiçekli neşeli bluzlar?

Hey, Dünya'nın erkekleri, kadınları! Eski pantolonlarınızla, eski gömleklerinize, geçen yıl satın aldığınız giysilerinizle yetinin biraz. Bekleyin! Azıcık bekleyin. Yeni yıl ufukta göründü... Çinli işçilerin köylerinde, kasabalarında olmalarının vakti şimdi. Fabrikaları, atölyeleri arkada bırakıp evlerine koşmalarının vakti. Yoksa ne anlamı var özlemlerin, uzun menzil telefon konuşmalarının? Rahatsız uykuların, endişeli uykusuzlukların? Makine başında geçirilen uzun, upuzun saatlerin, yorgun, kanlanmış gözlerin ne anlamı var?

Çin yeni yılı geliyor, ülkenin en önemli bayram tatili başlamak üzere.

“Eve Giden Son Tren” belgeselini seyrettim.

Kırsal yörelerdeki evlerinden ayrılıp endüstrileşmiş bölgelere çalışmaya giden yüz altmış milyon göçmen işçi var Çin’de. Ve onların yüz otuz milyon kadarı her yıl yeni yıl tatili için yollara düşüyor. Ülkenin dört yanı demir yollarıyla birbirine bağlanmış olduğundan çoğunlukla trenle ya da tren, otobüs bağlantısıyla yapılıyor yolculuk.

Filmi izliyorum. Olağanüstü bir görsel bu. İnsanın içini acıtıyor. Sırtlarında yükleri, ellerinde valizleriyle trenlere koşan, içeri girmek, oturacak yer bulmak için birbiriyile yarışan çılgin bir kalabalık... Tren biletini almakta gecikenlerin yer bulma çabası... Annelere, babalara, çocuklara alınan armağanları, paketleri yüklenip vagonlara doluşmak... O kadar yol ayakta gidilmez, bir yere sıkışıp oturmaya çalışmak... Kargaşa, her yerde her şeyde kargaşa. Bir de hem umut hem umutsuzluk.

Yönetmen Lixin Fan, belgeseli çekerken Zhangs çiftiyle beraber üç yıl üst üste bu yolculuğu yapmış. Zhangs çifti on altı yıl önce köylerini ve yeni doğmuş kızlarını büyükanneye bırakıp kilometrelerce uzaktaki kentlerden birine çalışmaya gitmişler. Daha sonra bir de oğulları olmuş. On, on bir yaşlarındaki oğullarını ve artık büyümüş, on altı yaşına gelmiş kızlarını yılda yalnızca bir kez, yılbaşı tatilinde görüyorlar.

Yaptıkları her şeyin çocuklarının iyiliği için olduğunu düşünüyor Zhangs’lar ve en büyük istekleri, belki de tek

dilekleri onların okuyup kendilerini kurtarmaları. Düşünceleri öylesine buna yoğunlaşmış ki, yıl içindeki telefon görüşmelerinde çocuklarıyla konuştukları tek konu derslerinin nasıl gittiği, karnedeki notlarının nasıl olduğu. Hatta yılda bir kez bir araya geldiklerinde bile yalnızca dersleri, notları konuşuyor gibiler. Bir de getirdikleri armağanlar. Bunların dışında çocuklarıyla paylaştıkları hiçbir yaşam parçası yok.

Zhangs çiftinin, büyüdükçe asileşen, annesini onları terk etmekle suçlayan kızı okulu bırakıp, bir başka şehirdeki fabrikada çalışmaya başladığında karı kocanın, daha çok da kadının (annenin) kendini sorgulaması başlıyor. Çünkü, okuyup başka yaşamlara yelken açmasına o kadar bel bağladığı kızı tıpkı kendisi gibi bir göçmen işçi artık.

Film çarpıcı. Çin'deki göçmen işçilik, neler getirdiği, neler götürdüğü, zorunluluklar, korkular, hayaller arasında sıkışıp kalmış göçmen işçilerin yaşamları, aldıkları yaralar çok etkileyici bir şekilde anlatılmış.

Bu büyük göçü ilk kez birkaç yıl önceki Çin gezisinde duymuştum.

Genç Çinli kadın kuaför elinden yeni çıktığı belli, kısa kesilmiş, biraz kabartılmış saçını düzeltiyordu. Kolları yakası fistolu, ikinci el giysiler satan bir dükkândan alınmış gibi dursa da öyle olmadığına emin olduğum bir elbise vardı üzerinde. Buralarda modanın, dünyanın başka yerlerindekiyle (en azından benim bildiğim yerlerle) her zaman aynı olmadığını çoktan fark etmiştim. Bazı giysiler modası geçmiş izlenimi verse de

Çin'de moda olan buydu. Genç kadının kendini şık hissettiği davranışlarından belli oluyordu zaten.

“Yeni yıl bayramını zor bekliyorum,” demişti.

“Yangzou'ya ailemi görmeye gideceğim. Yalnızca birkaç gün kaldı, çok heyecanlıyım.”

Rehberimizin arkadaşıydı genç kadın. Beni yerli halkın alışveriş ettiği çarşıya götürdüğünde, arkadaşının çalıştığı hediyelik eşya mağazasına da uğramıştık. O gün açıklamıştı rehberimiz, Çin yeni yıl bayramında akın akın doğup büyüdükları yerlere giden göçmen işçileri anlatmıştı. Sydney'de ışıklar, renkler, ejderhalar, yılanlarla dolu geçit törenleriyle ve fener festivalleriyle kutlanan Çin yeni yıl bayramında, Çin'de milyonlarca işçinin evlerine doğru yola döküldüğünü böyle öğrendim.

Bu süslü genç kadın belgeseldeki yoksul giyimli, yüzü çökmüş anneye benzemiyordu, belli ki çalışma koşulları da belgeselde anlatılanlardan çok daha iyiydi ama göçmen çalışanlar hep aynı olacak değildi elbette. İşte o da tüm Çinli göçmen işçiler gibi yeni yıl tatilinde ailesinin evine gitme hayalleri kuruyordu.

Bir sonraki yılbaşının düşü tatilden döner dönmez başlıyor olmalıydı. Çalışıyorlar, yemek yiyorlar, uyuyorlar, uyanıyorlar hep bu düşle yaşıyorlardı.

Bazısı ihtiyar annesini babasını kucaklayacak, bazısı da Zhangs çifti gibi çocuğuna kavuşacaktı. Kim bilir ne çok anne, baba çocuklarını büyükanne büyükbabayla köyde bırakıp şehirlere gitmişti çalışmaya.

Tanıdık geliyor bütün bunlar değil mi? Almanya'daki Türk işçileri de bazen çocuklarını anneanne, babaanne, dedeye bırakıp gitmediler mi? Bütün yıl, Türkiye'ye geldikleri o birkaç haftalık iznin hayaliyle yaşamadılar mı? Her yaz belki bir Mercedes'e, belki bir başka Avrupa yapımı arabaya doluşup köylerine, kasabalarına, ailelerine koşmadılar mı?

Yaz sokaklarında park etmiş Avrupa plakalı arabalar ve Almanya'daki gurbetçiler... Karlar arasında ilerleyen trenler ve Çinli göçmen işçiler... Birbirlerine nasıl da benziyorlar.

Viyadükte ilerleyen upuzun bir trenin fotoğrafını gördüğümde Çinli göçmen işçileri anımsıyorum artık.

Lao Lai Gibi Bir Çocuk Olmak Olası mı

Sevimli çocuğuna gülümseyerek baktığıını gören adam da gülümseyerek, “Sawatdeekhrap (merhaba)” dedi. Çocuğuna yakın davranıldığıını, sevgiyle, ilgiyle bakıldığıını görmek herkesi gülümsetir ama Tayland zaten tebessümler ülkesi diye biliniyor. Meşhur Thai gülümsemesiyle her yerde her zaman karşılaşmak olası, hatta şimdi gülümsemenin sırası mı dedirtecek hoş olmayan durumlarda bile.

Uzak Doğu ülkelerinde, İngilizce çevirisini doğrudan Türkçeye uygulayarak söylersek “yüzünü kurtarmak” (saving face) ve onun tam tersi olan “yüzünü kaybetmek” (losing face) kavramları var. Yüzünü kurtarmak, anlaşılacağı gibi görünüşü kurtarmak anlamında. Görünüşü kurtarmak belki yalnızca Uzak Doğu'ya özgü değil, kim olsa görünüşü kurtarmak isteyebilir ama Uzak Doğu ülkelerinde bunun anlamı biraz daha esnek.

Yüzünü kaybetmek ise tahmin edileceği gibi, başkalarının karşısında utanç verici, küçültücü bir duruma düşmek.

Diyelim ki, Taylandlı bir tanıdığınızla ve onun arkadaşlarıyla birlikte yemek yiyorsunuz ve arkadaşınız sizin Türk olduğunuzu, İstanbullu olduğunuzu söyledi, sonra da İstanbul'un Türkiye'nin başkenti olduğunu ekledi.

“Yok hayır, Türkiye'nin başkenti İstanbul değil, Ankara,” deyip de düzeltirseniz, arkadaşınızı öbürlerinin yanında

küçük düşürürsünüz, onların deyişle “yüzünü kaybettirir”siniz.

Taylandlılar iki ellerini çenelerinin altında birleştirip başlarını hafifçe öne eğerek selam veriyorlar. Wai deniyor buna. Yabancıardan bekliyor değilse de bizi bu şekilde selamladıklarında, aynı biçimde karşılık verirsek hoşlarına gidiyor. Fakat burada da bir “yüz kaybettirme” durumu söz konusu olabilir. Sosyal sınıf kavramının birçok diğer Asya ülkesindeki gibi fazlasıyla belirgin olduğu Tayland’da daha düşük sosyal sınıftan olduğu kabul edilen bir kişiye, örneğin otelde hizmet eden bir görevliye bu selamı vermeniz hiç de uygun bir davranış değil. Üstelik selam verenden çok verileni zor durumda bırakıyor. Onu utanç verici bir duruma düşürüyor, “yüzünü kaybettiriyor”.

Tayland tapınaklar ülkesi.

Tapınlardan birinin duvarında, yan yana dizilmiş, altında kısa yazılar olan resimler gördüm. Hepsi de çocukların anne ve babalarına olan hürmetlerinin anlatıldığı kısa öykülerdi. Kıssadan hisse öyküler. Öğretiler. Uzak Doğu kültüründeki büyüklere saygı kavramı Türk kültüründekiyle benzeşiyor fakat çok daha kuvvetli. Konfüçyüs öğretisinde anneye, babaya hürmet kavramını tek başına anlatan bir sözcük olmasından da belli oluyor bu.

Bu sözcük pek çok kavramı kapsıyor. Anneye ve babaya karşı iyi olmak, onlara iyi davranmak, sevgi ve saygı gösterip, destek olmak; isyankâr olmamak, nazik olmak, kardeşler arasında birliği devam ettirmek, yalnızca evde değil, dışarda da iyi bir insan olup, dürüst iş yapmak ve böylece ailenin adına leke getirmemek, işini iyi yapıp, iyi kazanıp, zamanı geldiğinde anne ve babanın bakımını üstlenmek... Ve bunun gibi birçok şey.

Bir Çinliye, annelerin, babaların çocuklarından bu kadar çok şey beklemesi normal mi, çocukların sırtına çok yük binmiyor mu, dersiniz, şöyle yanıt verecektir.

“Yük mü? Annem, babam olmasaydı ben bu dünyada olmayacaktım, büyüklerimize dünyayı borçluyuz.”

Yukarda söz ettiğim resimlerin altındaki küçük öykülerden bazıları şöyle...

Lao Lai Zi iyilik bilir bir oğuldu. 70 yaşına gelmesine rağmen anne ve babasının yanında asla ihtiyar

kelimesini kullanmadı. Hep çocuksu, renkli giysilerle dolaştı, çocuk gibi hareket etti ve annesiyle babasına kendilerini yaşlı hissettirmede. Böylece onların mutlu olmalarını ve uzun yaşamalarını sağladı.

Zeng Shen babası öldükten sonra annesine çok iyi baktı. Bir gün ormanda odun keserken göğsünde keskin bir sancı hissetti. Hemen eve koştu, annesini eve gelen önemli bir konuk karşısında ne yapacağını bilemeyip parmağını ısırmış buldu. Annesinin sıkıntısını yüreğinde hissetmişti.

Prens Han Wen Ti imparator olduğunda, hapishanelerdeki pek çok kişiyi özgür bıraktı ve iyi kalpli annesini onunla birlikte yaşamaya saraya davet etti. Annesi hastalandığında verilen ilacı üç uzun yıl boyunca önce kendi üzerinde denedi, sonra annesine içirdi.

Annesi iyileştiğinde oğlunun kendini böylesine adayışından çok etkilendi.

Zi Lu çok fakirdi. Yıllarca zor koşullarda çalıştı, eve pirinç götürdü, annesiyle babasını hep mutlu etti. Annesinin ve babasının ölümünden sonra bunu duyan imparator, Zi Lu'yı saraya alıp önemli bir pozisyona getirdi. Zi Lu zengin oldu ama, annesinin babasının sağlığında, çalışıp eve pirinç götürürken çok daha mutlu olduğunu söyledi.

Lu Ji'nin babası devlet memuruydu. Lu Ji altı yaşındayken, hasta annesinin canı mandalina istedi. Lu Ji hiçbir yerde bulamadı. Önemli pozisyonda bir devlet görevlisi babasıyla birlikte onu da yemeğe çağırdığında masadaki mandalinalardan iki tanesini gömleğinin koluna sakladı fakat tam çıkarken düşürdü. Ev sahibine durumu anlattığında, ev sahibi çok üzüldü ve etkilendi. Ona annesine götürmesi için daha fazla mandalina verdi.

Han Wen Ti ilacı üç yıl boyunca kendi üzerinde denerken annesinin hasta hasta nasıl yaşadığını, bu duruma nasıl dayandığını sorgulamayın, boş verin gitsin; öykülerdeki saçmalık derecesine varan bu aşırılık bile Taylandlıların anne, babaya saygı öğretisini ne denli önemsediklerini göstermiyor mu?

Lokantanın kapısından girerken, "Sawatdeekhrap" deyip gülümseyerek bizi selamlayan adama ve oğluna baktım, bu küçük çocuğun da işte bu öğretilerle büyüyeceğini düşündüm.

**Jimmy Choo... Prada... Louis
Viton**

Beni izleyin," dedi ufacık tefecik, fırça saçlı kız. Daracık yan sokaklardan birine saptı. Arada bir dönüp arkasına bakıyor, geliyor muyuz ya da ne kadar uzaktayız diye kontrol ediyordu. Şanghay'ın Nanjing Caddesinde yürürken adım başı yanımıza yaklaşan genç ya da yaşlı, kadın ya da erkek turist avcılarından biriydi.

"Lady? Shopping? Bags, watches, shoes? Lady... shopping? Rolex? Louis Vuitton?"

Üzerinde renkli çanta ve saat resimleri olan broşürü önümüze doğru savuruyorlar ve hepsi de aynı şeyi söylüyorlardı.

Bu ciddi yüzlü, erkeksi tavırlı minik kızın peşine takılmıştık.

Yüksek binaların arasında gösterişsiz çekingen bir sokaktı saptığı. Şık mağazalar, turistik eşya satan küçüklü büyüklü dükkanlar, lokantalar, kafelerin yanından geçilip başka bir dünyaya giriliyordu. Sokak bir ince yola, yol sonu belli olmayan bir tuhaf aralığa, aralık dehliz gibi bir girintiye dönüştü gözlerimizin önünde. Ansızın her şey rengini yitirmişti sanki. Siyah beyaz bir Çin filminden sahneler izliyor gibiydim. Burada, binaların altındaki bu daracık geçitlerde yürüyen, oturan, elindeki işle uğraşan çok ama pek çok kişi vardı.

Genç bir kız vardı... Kirli bir duvardaki musluktan sıcak su dolduruyordu. Musluk birbirine dolanmış gibi görünen bir sürü borunun arasından ağzını uzatıvermişti. Paslı ve kirli bu borulardan gelen suyun içmek için kullanılabileceği düşüncesi akla sığmıyordu ama işte genç kız bir yandan az ilerideki kadına söz yetiştiriyor öte yandan borudan su alıyordu. Belli ki yeşil çay yapacaktı, bir tutam atmıştı elindeki fincana. Suyu doldurdu, kapağını kapattı fincanın. Çinliler evlerinde kullandıkları küçücük kulpsuz fincanlar yerine, dışarıda, iş yerlerinde, dükkanlarda kapaklı büyük fincanlar, kupalar kullanıyorlar, yavaş yavaş, yudum yudum içtikleri çay hemen soğumasın diye.

Gençten iki adam taburelere oturmuş sohbet ediyor, bir kadın ilerdeki orta yaşlı adama bağırarak bir şeyler söylüyordu. Anlaşılan fırça saçlı kızın bizi götürmek istediği yere hala varamamıştık. Yürüyorduk, yürüyorduk bir arpa boyu yol gidiyorduk sanki. Kız yolu iyi biliyordu. Kimi zaman karşısına çıkanlarla merhabalaşıyor, onlara uzaktan bir iki kelime savuruyor, bir yandan da hızlı ve emin sürdürüyordu yürüyüşünü. Bir daha bulmaya çalışsam kaybolacağım bu yollarda, yer altı geçitlerine benzeyen bu garip aralıklarda en ufak bir duraksama göstermeden, ben buraların çocuğuyum dercesine ilerliyordu. Her gün defalarca geçtiği belliydi labirentlerden.

Hiçbir şey demeden binaların birinin altındaki boşluğa saptı, karşımıza çıkan tahta kapıyı itti, içeriye buyur etti. Burası rafları çantalarla, ayakkabılarla ve saatlerle dolu bir odaydı. Avrupalı ya da Amerikalı olduğu belli olan kadınlar erkekler ayakkabıları deniyorlar, çantaları saatleri inceliyorlar, pazarlık yapıyorlardı.

Bekliyordum, böyle bir şeyle karşılaşacağımı biliyordum, yine de karşımdaki görüntüyle bir an şaşardım.

Sonra duvarların birine dokundu kız. Hafifçe öne çekti duvarı, raflarında küçük boy çantalar olan bir gizli odacık ortaya çıktı. Eliyle işaret etti. "Son modeller bunlar. Marka tercihiniz var mı? Cüzdan isterseniz onlar da burada."

Dokununca açılan duvar, bir gizli geçide yol vermiyordu,

bütün yaptığı gizli bir odacık ortaya çıkarmaktı ama her şey bir film sahnesiydi sanki. Duvarın ardında her renkte, her biçimde çantalar, çantalar, çantalar...

İnsana uçuk gelen bir şeyler vardı bütün bu olanlarda.

“My friend,” diyordu satıcı kız, Prada, Louis Vuitton, Coach, Jimmy Choo marka çantaları, Rolex, Cartier, Gucci saatleri gösteriyordu müşterilerden birine, “Hangisini beğendin? Bak bu da güzel, bu da... Bunu da al, şunu da... Çok ucuz... Sana bu fiyata yapayım, bundan ucuzunu hiçbir yerde bulamazsın.”

Bu dehlizlerden çıkıp, birkaç geçitten kıvrılıp, bir iki sokaktan geçince varacağımız mağazalarda Çin'in artık varlıklı olmuş kitlesine binlerce dolara satılıyordu bu çantaların, ayakkabıların, saatlerin gerçekten Prada, Louis Vitton ya da Jimmy Choo etiketlileri. İyi kazanan Çinliler taklit olana burun kıvrıyorlardı. Batılılar ise kızın üç yüz dolardan başlayıp altmış dolara düşürdüğünü, otuz dolara almaya çalışıyorlardı. Kim bilir belki de üç beş dolardan fazla değildi maliyeti, saat ücreti üç beş dolar olan çocukların, kadınların parmakları dokunmuştu bu çantalara, saatlere. Fazladan ödenecek dolarların bu çocuklara kadınlara gitmeyeceği de kesindi.

Kendime sordum. Niye satın alıyorum taklit bir Jimmy Choo çantayı? Taklit olmasa daha mı iyi? Taklit olması ya da olmaması neyi değiştirir? Üzerinde Jimmy Choo yazan bir çantam olsa ne olur, olmasa ne olur? Ama çantanın sapsarı rengine, saç örgüsü biçiminde askılarına hayran olduysam...

Seçtiğimiz giysilerle ne söylemek istiyoruz? Hepimiz birbirimizle öylesine aynıyız fakat aslında öylesine farklıyız ki... Başkalarının arasından sıyrılıp özgünlüğümüzü belli etmeye çalıştığımız yerlerden biri giyim. Kimi taktığı pırlanta yüzüklerle özgün olmaya çalışıyor, kimi baştan ayağa kara giysiler, kapkara boyanmış saçlar ve kıpkırmızı rujlu dudaklarla. Kimi göbeğine taktığı halkayla.

Baskın kültüre karşı çıkmak, farklı bir kimlik sunmak isteyen alt kültürler bunun adına özgürlük diyorlar ama gerçek bir özgürlük olmadığı kesin. Farklı giyim tarzı oluşturarak giyimdeki kurallara karşı çıkarken kendi oluşturdukları başka kuralların arasına sıkışıyorlar.

Giysileri kimliğimizin bir işareti olarak kullanıyoruz. Evet, çoğu zaman kişiliğin değil kimliğin işareti olarak. Bir duruş sergiliyoruz onlarla. Seçtiğimiz giysiler bazen bilinçsizce bazen bilinçli olarak kendimiz hakkında bir şeyler söylüyor ve bilinçsiz olduğunda kişiliğin, bilinçli olduğunda kimliğin ifadesi oluyor. Kim olduğumuzu, kim olmadığımızı ve kim olmayı umduğumuzu duyurmanın bir yolu.

Kalabalığın arasından ayrılan olmak istiyoruz ama bunun için ancak sınırları çizilmiş bir alan içinde hareket edebiliyoruz. İsteddiğimiz kadar ben farklıyım demeye çalışsak da farklılığımız belirlenmiş birtakım çizgiler içinde oradan oraya hareket etmenin ötesine gidemiyor.

Yaşamımız boyunca, bir yandan kendimizi tanımaya öte yandan her sözümüzle, her davranışımızla kendimizi çevremizdekiler anlatmaya çalışıyoruz. İlişkilerimizin hepsinde bir yandan kendimiz olarak anlaşılma çabası, öte yandan olmak istediğimiz, olmayı umut ettiğimiz gibi olabilme ve olabildiğimizi gösterme çabası var. Resim, yazı, heykel, sanatın her türü bunun için bir yöntem. Bir mektup, bir telefon konuşması, sosyal medyada paylaşılan bir şarkı, bir duyuru, okuduğumuz kitaplar, evimizin duvarına astığımız resim, yemek tabaklarımızın deseni ve gysilerimiz de öyle ve elbette çantalarımız da.

Merak ediyorum... Bizi buraya getiren o ufakık tefecik Çinli kızın da bir Prada çantası var mı? Kim o kız? Kim değil? Kim olmayı umuyor? Prada ya da Jimmy Choo onu kim yapıyor?

Saba Öymen
Yeryüzü 'nün Doğusu

ekitap.ayorum.com